

Projekt obwoluty, okładki i stron tytułowych

Maryna Wiśniewska

Redaktor

Ewa Pajestka-Kojder

Redaktor techniczny

Stanisława Rzepkowska

Korekta

Danuta Dąbrowska

Bożena Frankowska-Berkowicz

Copyright © by Wydawnictwo Naukowe PWN Sp. z o.o.
Warszawa 1991

WYPOŻYCZALNIA Nr 127

Nr inw. Podr. 21416

ISBN 83-01-10541-0

Wydawnictwo Naukowe PWN SA
00-251 Warszawa, ul. Miodowa 10
tel.: (0-22) 695-43-21
faks: (0-22) 826-71-63
e-mail: pwn@pwn.com.pl
http://www.pwn.com.pl

Wydawnictwo Naukowe PWN SA
Wydanie V
Arkuszy drukarskich 33
Druk ukończono w październiku 2001 r.
Druk i oprawa Opolgraf SA

SPIIS RZECZY

OD AUTORKI	11
Część pierwsza. ANTROPOLOGIA JAKO NAUKA	15
Rozdział pierwszy. PRZEDMIOT ANTROPOLOGII	16
1. Różnorodność kultur	16
2. Społeczeństwo pierwotne	20
3. Subiektywny sens zjawisk kulturowych	28
4. Całościowe podejście do człowieka i kultury	32
Rozdział drugi. MIEJSCE ANTROPOLOGII WŚRÓD NAUK O CZŁOWIEKU	38
1. Poddyscypliny antropologii	38
Antropologia fizyczna	39
Antropologia kulturowa i jej działy	40
Antropologia społeczna	43
Etnografia i etnologia	45
Antropologia społeczności pierwotnych	45
Antropologia społeczności chłopskich	45
Antropologia społeczności miejskich	46
Antropologia historyczna	47
2. Dyscypliny naukowe splatające się z antropologią	48
Archeologia	48
Lingwistyka	50
Religioznawstwo	50
Antropologia filozoficzna	50

3. Nauki pokrewne antropologii	51
Antropologia a socjologia	51
Antropologia a historia	52
Rozdział trzeci. PODSTAWOWE POJĘCIA ANTROPOLOGII	55
1. Kultura	56
+ Wartościujące i nie wartościujące rozumienie kultury	56
+ Atrybutywne i dystrybutywne rozumienie kultury	58
+ Definicje kultury	59
+ Istotne cechy zjawisk kulturowych	63
+ Płaszczyzny zjawisk kulturowych	66
+ Treść i forma w kulturze	71
2. Jednostki elementarne w badaniu kultury	73
+ Cechy kulturowe	74
+ Temat kulturowy	76
+ Wzór kulturowy	76
+ Instytucja	82
3. Systemowe podejście do kultury	88
+ Relacje między elementami kultury	89
+ Wzór kultury (geniusz kultury, konfiguracja)	91
<i>Ethos i eidos</i>	94
Kultury i kręgi kulturowe jako jednostki społeczne	95
4. Pojęcia służące do badania związku osobowości i kultury	98
+ Jednostka a kultura	98
+ Osobowość podstawowa	100
5. Pojęcia służące do badania dynamiki zjawisk kultury	102
+ Ewolucja	102
+ Dyfuzja	105
+ Akulturacja	108
+ Synekryzm kulturowy	109
Rozdział czwarty. METODOLOGICZNA CHARAKTERYSTYKA ANTROPOLOGII	112
1. Spory wokół statusu teoretycznego antropologii	112
Poziom ogólności twierzeń	113
Dwa nurty w badaniach antropologicznych	114
Podejście historyczne (partykularystyczne)	118
Nurt scjentyficzny	124
2. Analiza faktów	128
Dane antropologa	128
Metoda porównawcza	131
Wyjaśnianie i rozumienie w antropologii	136

3. Problemy wynikające z badania obcych kultur	143
Dystans kulturowy	143
Kulturowy solipsyzm – zasada uczestnika	147
Wspólnota natury ludzkiej	148
Wspólnota kulturowej natury człowieka	151
Przenoszenie kategorii kultury badacza na kulturę badaną	152
Dylematy psychologiczne badacza obcych kultur	155
4. Problemy związane z badaniem własnej kultury	157
5. Techniki badań	159
Metoda terenowa	159
Badanie kultury poprzez jednostki	165
Element subiektywny w badaniach antropologicznych	170
Rozdział piąty. PROBLEMY PRAKTYKI BADAWCZEJ I ZASTOSOWANIE WYNIKÓW BADAŃ	175
1. Etyczne problemy antropologii	175
Wybór przedmiotu badań	176
Procedura badawcza	181
Problemy moralne związane z zastosowaniem wyników badań	183
2. Kulturowe i społeczne uwikłania antropologa	185
Antropolog jako badacz i jako działacz	185
Wybór hierarchii wartości w działaniu	187
Kultura badacza w praktyce antropologicznej	189
Antropolog a ideologie	192
3. Polityczne uwikłania antropologa	193
Uzależnienie instytucjonalne antropologa	194
Praktyczne efekty badań antropologicznych	198
Antropologia radykalna	198
Część druga. SPOŁECZEŃSTWO PIERWOTNE	201
Rozdział szósty. GENEZA KULTURY	203
1. Człowiek w świecie zwierząt	203
Wstępna definicja człowieka	204
Systematyczna pozycja człowieka w świecie zwierząt	204
Cechy typowo ludzkie a biologiczna wspólnota rzędu naczelnych	206
2. Rozwój cech typowo ludzkich	215
Rodzina Hominidae (człowiekowate)	215
Ramapithecus – hipotetyczny najwcześniejszy rodzaj rodziny Homi- dae	216
Australopithecus (australopitek)	217

Homo habilis	222
Homo erectus	224
Homo sapiens	231
Homo sapiens sapiens (człowiek współczesny)	235
3. Punkty zwrotne procesu hominizacji	237
Sekwencja rozwoju cech typowo ludzkich	237
Pojęcie ludzkości	243
4. Człowiek jako istota biologiczna	244
Pojęcie rasy	245
Rasy ludzkie	248
Rozdział siódmy. NAJWCZEŚNIEJSZE OKRESY ROZWOJU KULTURY LUDZKIEJ	251
1. Kultura myśliwych górnego paleolitu	251
Jedność i różnorodność w kulturze górnopaleolitycznej	252
Rozprzestrzenianie się kultur górnego paleolitu oraz migracje współczesnego człowieka	256
Analogie etnograficzne i ich prawomocność	257
2. Rewolucja neolityczna	259
Istota rewolucji neolitycznej	260
Proces neolityzacji i jego mechanizmy	262
Neolityzacja w Starym i Nowym Świecie	266
Problem ewolucyjnej wyższości neolitu	274
3. Pierwsze cywilizacje	276
Pojęcie cywilizacji	277
Narodziny i rozwój cywilizacji	278
Teorie powstania cywilizacji	283
Rozdział ósmy. GOSPODARKA I SPOSOBY ADAPTACJI DO ŚRODOWISKA NATURALNEGO	288
1. Człowiek i środowisko	288
+ Pojęcie środowiska przyrodniczego	288
+ Podstawowe problemy ekologii	290
+ Środowisko przyrodnicze a demografia	292
+ Środowisko ubogie i bogate	293
+ Środowisko a różne dziedziny kultury	296
+ Bezpośrednie i pośrednie wpływy środowiska na kulturę	300
+ Dyktat środowiska i margines swobody kulturowej	302
2. Gospodarka a środowisko	303
+ Definicja gospodarki	304
+ Specyfika gospodarki pierwotnej i sposoby jej badania	306

+ Środowisko a gospodarka – aspekt technologiczny	309
+ Typy gospodarki pierwotnej	316
3. Dystrybucja dóbr	324
+ Własność	325
+ Dziedziczenie	331
+ Dar, wzajemność, wymiana	331
+ Handel	334
Rozdział dziewiąty. STRUKTURA SPOŁECZNA	337
1. Koncepcje struktury społecznej	338
+ Tradycja marksizująca	338
+ Tradycja socjologiczna	339
2. Elementarne formy różnicowania społecznego	341
+ Różnice związane z wiekiem	341
+ Status związany z płcią	346
3. Elementarne instytucje społeczne	349
+ Koncepcje form pokrewieństwa, małżeństwa i rodziny	349
+ Rodzina	351
+ Definicje małżeństwa	352
+ Kazirodstwo	354
+ Egzogamia i endogamia	356
+ Zawijazywanie i rozwiązywanie małżeństwa	361
+ Stosunki wzajemnego unikania się i stosunki żartobliwe	365
+ Przykłady organizacji małżeństwa i rodziny	367
4. Struktury społeczne związane z pokrewieństwem	370
+ Matrylinearyzm i patrylinearyzm	371
+ Przypadek matrylinearnej struktury Indian Hopi	373
+ Małżeństwo preferencyjne i nakazowe w koncepcji Claude'a Lévi-Straussa	377
5. Inne niehierarchiczne formy organizacji społecznej	381
+ Organizacja społeczna i podziały terytorialne	381
+ Poziomy integracji społecznej	384
+ Stowarzyszenia	386
6. Struktury hierarchiczne	389
+ Pojęcia „status” i „ranga”	390
+ Statusy przypisane i osiągnane	391
+ Specjalne pozycje społeczne	395
+ Typ gospodarki a hierarchiczne różnicowanie społeczeństwa	396
+ Niewolnictwo	399

7. Organizacja polityczna	401
+ Pojęcie organizacji politycznej	401
+ Organizacja polityczna a struktura społeczna: typy struktur politycznych	404
+ Przywództwo polityczne	409
+ Kontrola społeczna: konformizm i konflikt	413
+ Prawo w społeczeństwie bezpieczeństwa	416
Rozdział dziesiąty. SYSTEM WYOBRAŻEŃ O ŚWIECIE	420
1. Specyfika myślenia pierwotnego	421
+ Ogólnoludzka wspólnota myślenia	421
+ Typ społeczeństwa a typ myślenia: myślenie pierwotne	425
Kulturowe zróżnicowanie wyobrażeń o świecie	433
2. Podstawowe kategorie myślenia pierwotnego	435
+ Religia	436
Autonomia i uwarunkowanie religii	439
+ Magia	441
+ Czarownictwo	443
+ Rytuał	444
+ Sakralne role społeczne: szaman i kapłan	446
Rozdział jedenasty. PRZEMIANY SPOŁECZEŃSTW PIERWOTNYCH	449
1. Typowe cechy społeczeństwa pierwotnego	449
Mała liczebność, rozproszenie, izolacja	450
Prostota technik i systemu gospodarczego	450
Bezklasowy charakter struktury społecznej	452
Typ więzi i kontroli społecznej	452
Brak pisma	453
Stabilność	454
2. Współczesne przemiany kultur pierwotnych	455
Powszechność zmiany kulturowej a specyfika ostatnich czasów	456
Przemiany życia gospodarczego	458
Przemiany struktury społecznej	462
3. Typy przemian kulturowych	464
Przymusowa akulturacja	464
Zmiany destrukcyjne	465
Zmiany konstruktywne	467
Nowe zjawiska w społeczeństwach pierwotnych	468
BIBLIOGRAFIA	470
INDEKS OSÓB	486
INDEKS RZECZOWY	490
CONTENTS	523

OD AUTORKI

Książka niniejsza została pomyślana jako systematyczny wykład problematyki i metod antropologii społecznej i kulturowej, dyscypliny od niedawna wprowadzonej do nauki polskiej w przedstawionej tu postaci, ale we fragmentach od lat uprawianej z wielkim powodzeniem w naszym kraju. Zdomowiona już od dawna w nauce anglosaskiej, a poniekąd także (pod innymi nazwami) w nauce europejskiej, w Polsce antropologia społeczna i kulturowa jest od lat siedemdziesiątych nauczana jako przedmiot obowiązkowy na niektórych wydziałach uniwersyteckich, przede wszystkim na socjologii. Dotąd jednak nie doczekała się systematycznego opracowania, które ułatwiłoby pracę dydaktyczną. Nie spełniają też tego zadania dotąd opublikowane prace typu podręcznikowego. W procesie nauczania antropologii kulturowej i społecznej na kierunku socjologicznym, a także i na innych kierunkach humanistycznych czy społecznych tamte, zresztą trudno dostępne dla studentów, podręczniki są zupełnie niewystarczające. Prowadząc od roku 1977 wykłady, seminaria i ćwiczenia z antropologii kulturowej i społecznej w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, dotkliwie odczuwam brak tego rodzaju pomocy naukowej.

Książka niniejsza jest zatem adresowana przede wszystkim do